

Hiipivä tuho

Kun hyökyaalto etenee aavalla merellä, sitä tuskin erottaa muusta pintaväreilystä. Vasta tullessaan rantaan, jossa on syvyyttä muutamia metrejä, aalto kohoaa äkkiä jopa kymmenmetriseksi vesiseinämäksi ja iskeytyy maihin valtavalla voimalla.

Näin kävi tapaninpäivänä 26.12.2004 Kaakkois-Aasiassa, Intian valtameren rannikolla. Sumatran saaren länsipuolella tapahtunut yli yhdeksän Richterin merenalainen maanjäristys aiheutti tsunamin eli hyökyaallon, joka muutamien tuntien kuluessa iski eri puolille meren rantoja kylvään suunnatonta tuhoa. Jopa 250 000 ihmistä kuoli, ja miljoonat menettivät kotinsa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan Aasian katastrofin uutisointia viikon ajalta tapahtuman jälkeen. Aluksi huomio kohdistuu pääasiassa kotimaisiin sähköisiin tiedotusvälineisiin. Tähän aineistoon kuuluvat Ylen ja MTV3:n pääuutislähetykset sekä useita television ja radion ajankohtaisohjelmia. Artikkelin loppupuolella vertaillaan Suomen, Ruotsin ja Saksan sanomalehtien katastrofiuutisointia.¹

Tuhon laajuus paljastui vähitellen

Journalismin välittämä kuva Aasian katastrofista oli samantapainen kuin itse hyökyaaltokin: ensin se hiipi lähes huomaamattomana pinnan alla, kunnes lyhyessä ajassa tuhojen laajuus paljastui kaikessa karmaisevuudessaan.

Aivan ensimmäisissä suomalaisissa uutisissa puhuttiin ”useista” kuolonuhreista, hieman myöhemmin tuhansista. Järjestyksen jälkeisinä päivinä, maanantaina 27.12. ja tiistaina 28.12. tiedotusvälineet kertoivat yleisesti, että uhreja saattoi olla jopa 20 000. Sekin kuulosti vakavalta, mutta oli sittenkin liian hyvä uutinen. Jo keskiviikkona esitettiin arvioita, että kuolleiden määrä saattaisi kohota yli 100 000:n. Torstaina määrä olikin noussut noin 120 000:een. Kun järjestyksestä oli kulunut viikko, kuolleiden määräksi oli paljastunut yli 150 000. Lopulta aallon surmaamien ihmisten määräksi arvioitiin pitkälti yli 200 000.²

Epätäydellisten tietojen vallitessa toimittajat kokosivat tapahtumaa hahmotettavaksi kokonaisuudeksi ja onnistuivat pitämään yleisön varsin hyvin ajan tasalla. Mediaa ei voi syyttää siitä, ettei se pystynyt useiden päivienkään kuluessa kertomaan tuhojen todellista laajuutta. Tiedot kuolleista ja kadonneista tulivat vähitellen, eikä kenelläkään voinut aluksi olla tietoa katastrofin koko laajuudesta.

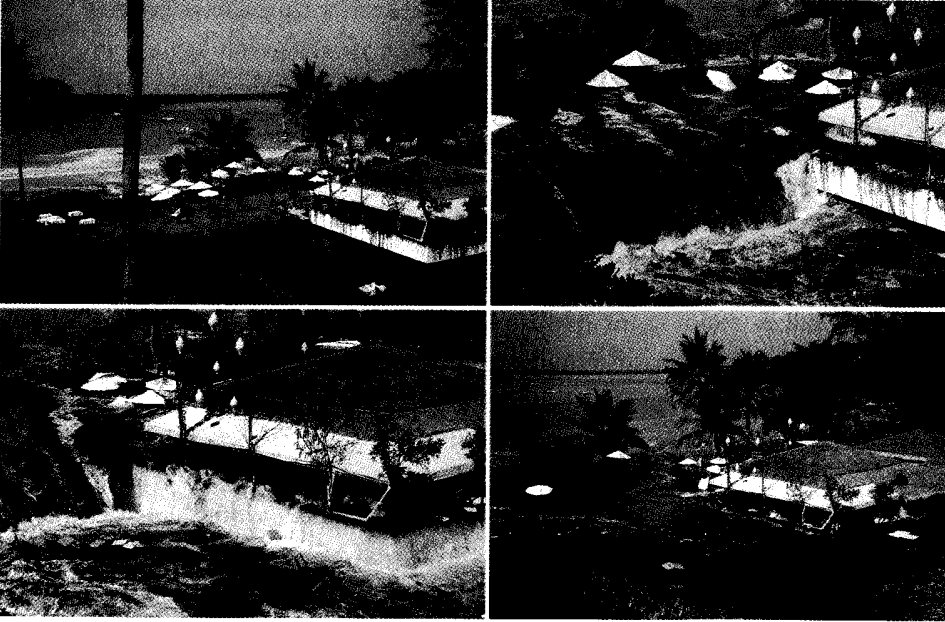
Kyseessä oli paitsi kaikkien aikojen pahimpiin lukeutuva luonnonkatastrofi myös vuoden 2004 suurin uutistapahtuma. Järjestys syrjäytti sähköisestä mediasta miltei kaiken muun uutistarjonnan lähes viikon ajaksi. Monena päivänä televisiuutisissa näytettiin järjestysuutisten lisäksi vain säätiedotus, ja sanomalehdet laativat katastrofista useiden aukeamien juttukokonaisuuksia.

Tapahtuma muutti television normaalia päiväjärjestystä. Esimerkiksi 29.12. Ylen TV1 siirsi Ulkolinja-dokumenttinsa pois erikoislähetysten tieltä. Samoin tehtiin MTV3:n 45 minuuttia -ohjelmalle. Monien huumoriohjelmien esittämistä lykättiin seuraavaan viikkoon, ja niiden tilalla esitettiin tunnelmaan paremmin sopivia ohjelmia. Esimerkiksi uudenvuodenaattona uusittiin kotimainen dokumenttielokuva joutsenista. Se herätti kuin huomaamatta monenlaisia mielikuvia Tuonelasta lähtien – vuoden viimeinen päivä, puhtaanvalkoiset linnut saattavat vainajat viimeiselle matkalleen. Tällaiset hiljentymistä ja arvokkuutta ilmentävät ratkaisut osoittivat tiedotusvälineiltä hyvää harkintakykyä.

Katastrofit ovat journalismin leipälaji

Tämä katastrofi osoitti jälleen kerran, että journalismi on omimmillaan tiukoissa tilanteissa – silloin, kun on paljon kerrottavaa. Kun jotakin yllättävää tapahtuu, journalismin rutiinit ja lukemattomia kertoja hiotut toimintamallit pääsevät näyttämään kyntensä tavalla, johon normaaliajan toimitustyössä ei juuri tarjoudu tilaisuuksia.

Katastrofista raportoidessaan toimittajien ei tarvitse luoda juttuihinsa draматиikkaa tyyllisin keinoin esimerkiksi korostamalla muutoksia tai kiistoja, vaan tapahtuma itsessään on riittävän dramaattinen. Journalistiset organisaatiot ja toimittajan ammattitaito on suunniteltu ensisijaisesti yllättävien tapahtumien raportointia varten. Jo opintojen alussa toimittajille tähdennetään, että uutinen on kuin kärjellään seisova pyramidi, jossa painavin asia on päällimmäisenä. Esittämällä lähteilleen suoraviivaisia mitä-, kuka-, missä-, milloin- ja miksi-ky-symyksiä journalismi pystyy nopeasti luomaan tilanteesta alustavan kokonaiskuvan ja tyydyttämään ihmisten välittömän tiedontarpeen.

Katastrofien yhteydessä korostuu se, että journalismi on tavallaan tiedonvälitysaivautomaatti. Sen sijaan, että journalistit itse tekisivät yksilöllisiä ratkaisuja maailman tapahtumien raportoimisessa, ammattikäytännöt tekevät nämä ratkaisut paljolti heidän puolestaan. Nopeutta ja tehokkuutta vaativissa tilanteissa tällaisen "automaattiohjauksen" merkitys nousee esiin vielä selvemmin kuin arkisessa uutistyössä.

Rutiininomaisuus ja yhdenmukaisuuden paine saattavat kuitenkin tuottaa myös ongelmia, sillä omaan työhön vaikuttavia periaatteita ja käytäntöjä ei useinkaan ehditä pohtia. Tällöin ei aina myöskään tulla ajatelleeksi sitä, millaisen kuvan uutiset antavat esimerkiksi katastrofin uhreina olevista ihmisistä.

Kansallinen näkökulma hallitsi

Aasian katastrofi oli uutinen isolla U:lla. Se täytti kaikki niin sanotun kovan uutisen tunnusmerkit: se oli yllättävä ja vaikutuksiltaan laaja, ja siinä oli kosolti läheisyyttä alueella lomailleiden turistien vuoksi.

Viimeksi mainittu kriteeri on tavallaan ymmärrettävä, mutta siihen sisältyy arveluttavia piirteitä. Jos länsimaiden kansalaisia kohdellaan uutisissa hyvin

eri tavalla kuin tapahtuma-alueen asukkaita, on vaarana kulttuuristen stereotyyppien voimistuminen. Saattaa syntyä vaikutelma, että aasialaisen ihmisen elämä olisi vähemmän arvokas kuin eurooppalaisen. Jako ”meihin” ja ”niihin” syvenyy, mikä on ristiriidassa ihmisarvoa korostavien periaatteiden ja maailman oikeudenmukaisuuden lisäämiseen tähtäävien pyrkimysten kanssa.

Suomalaisessa tv- ja radiojournalismissa kansallinen näkökulma nousi ajoittain liian hallitsevaksi, ja katastrofin kokonaiskuva jäi taka-alalle, varsinkin alkupäivinä. Tämän toteaminen ei tarkoita suomalaisten matkailijoiden kärsimysten vähättelyä. Kansalaisuus ei kuitenkaan vaikuta siihen, miten suurta surua ihmiset kokevat läheistensä kuolemasta tai oman terveytensä ja omaisuutensa menettämisestä.

Jo ihmisuhrien määrät puhuvat sen puolesta, että kansallista näkökulmaa ei olisi ollut syytä korostaa aivan niin paljon kuin nyt tehtiin. Esimerkiksi keski- viikkona 29.12. tilanne oli sellainen, että kuolleiden määräksi arvioitiin kaikkiaan reilut 80 000, joista suomalaisia oli 14. Vaikka molemmat lukemat nousivat seuraavina päivinä, suhdeluku pysyi suunnilleen samana. Silti esimerkiksi TV1:n pääuutislähetyksessä 30.12. oli ensin parikymmentä minuuttia suomalaisnäkökulmaa, muun muassa Suomessa olevien lääkäreiden haastatteluja, ja vasta lähetysten loppupuolella päästiin paikan päälle raportoimaan katastrofin koko laajuudesta, 120 000 kuolleesta. Ainakin tässä tapauksessa kokonaiskuva olisi pitänyt esittää ensin ja vasta sen jälkeen siirtyä kotimaassa olevien suomalaisiantuntijoiden haastatteluihin.

Katastrofin alkupäivinä tiedotusvälineet pitivät kansallisen näkökulman mukaista uutisointia jopa tärkeämpänä kuin kokonaiskuvan hahmottamista. Tämä linja näkyi esimerkiksi Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa 29.12.

(...) Jotkut Suomessakin ovat ehtineet paheksua sitä, että Euroopassa ja täällä Pohjolassa lähes kaikki huomio kiinnittyy eurooppalaisten rantalomalaisten kohtaloon ja heidän pikaiseen saamiseensa pois katastrofialueelta. Useimmat heistä ovat kyllä järkyttyneitä, mutta säilyneet terveinä ja menettäneet enintään vaatteensa, passinsa ja rahansa.

Kaikki kunnia globaalille näkökulmalle, mutta kaikissa maissa tiedotusvälineiden ja viranomaisten asia on omia kansalaisia koskettavan hädän ja järkytyksen hetkellä keskittyä niihin asioihin.

Tietysti jokaisen maan viranomaisten tärkein tehtävä on oman maan kansalaisten turvallisuudesta huolehtiminen, mutta media ei ole viranomaistoiminnan jatke, vaikka voikin kriisitilanteessa tarjota apuaan.

On tietysti tärkeää, että tällaisessa tapauksessa tiedotusvälineet kertovat myös oman maan kansalaisten kohtalosta. Parhaimmillaan mediasta saattaa olla konkreettista apua katastrofissa mukana olleille, jos he saavat sitä kautta tietoa kadonneista omaisistaan – tässä tilanteessa tosin yksityisten ihmisten kuten sukeltajien ylläpitämät internet-sivut peittosivat sekä median että varsinkin hitaudesta moititut viranomaiset.

Silminnäkijät ja journalistit eri linjoilla

On kiinnostavaa havaita, että katastrofialueelta selvinneillä suomalaismatkailijoilla oli usein erilainen käsitys asioista kuin toimittajilla. Suomalaismatkailijat eivät yleensä tuoneet esiin kansallista näkökulmaa, vaan kertoivat hätkähdyttäviä kuvauksia omasta ja muiden ihmisten pelastumisesta sekä traagisista menetyksistä. Toisin kuin toimittajat, useimmat silminnäkijät eivät erotelleet, kuka oli suomalainen ja kuka ei.

Esimerkiksi Ylen Aamu-tv:ssä 30.12. vierailleet Esa ja Anja Pallas kuvailivat elävästi, kuinka he ajoivat vuokraskooterillaan pakoon hyökyaaltoa ja kuinka he myöhemmin saivat kokea paikallisten ihmisten ystävällisyyden. Hävityksen ympäröimänäkin, kaikkensa menettäneinä he antoivat turisteille ”viimeisen Coca-Cola-pullonsa ja hedelmiä puista”, kuten Esa Pallas kertoi.

Yksi koskettava tarina oli myös se, kuinka Thaimaassa lomailut Euroopan investointipankin varapääjohtaja Sauli Niinistö pelastautui kahden aikuisen poikansa kanssa kiipeämällä puhelinpylvääseen. STT:n välittämän uutisen mukaan Niinistö oli auttanut palmussa istunutta itkevää pikkupoikaa ja loukannut samalla lonkkansa.

Niinistö oli haastateltavana MTV3:n 45 minuuttia -ohjelman erikoislähetyksessä 29.12. Siinä hän muun muassa totesi, että tuhoalueella ei eroteltu, kuka oli mistäkin maasta – samoja ihmisiä he olivat kaikki. Tämä viesti tuntui erityisen koskettavalta, kun sen kuuli Niinistön kaltaisen tunnetun henkilön suusta. Kun ihminen kamppailee omasta ja muiden elämästä katastrofin keskellä, ei ole mitään väliä, sattuuko hän olemaan huippupalkkainen suuren pankin johtaja vai muutaman kymmenen euron kuukausiansioilla elävä köyhän maan työlläinen. Jostakin syystä paikalla olleet tavalliset ihmiset ymmärsivät tämän asian paremmin kuin journalistit.

Kenties luontevin selitys journalistien toiminnalle on se, että täysin yllätyksenä tulleen massiivisen katastrofin uutisoimisessa ei ollut aikaa ryhtyä miettimään oman työn perustavia kysymyksiä, vaan vallitsevat kulttuuriset ajatus-

mallit kytkeytyivät automaattisesti toimimaan – ne ”ajattelivat” journalistien puolesta. Nämä ajatusmallit ohjasivat journalisteja keskittymään kaikkein läheisimmiksi koettuihin asioihin eli oman maan kansalaisten kohtaloon. Tämä kaikki tapahtui vallitsevien uutiskriteerien mukaisesti, sillä läheisyys kasvattaa tapahtuman uutisarvoa.

Mutta kuten suomalaisten silminnäkijöiden kertomukset osoittavat, suomalaiset olivat huolissaan paitsi omaisistaan ja itsestään, myös paikallisista asukkaista, joiden menetykset he olivat joutuneet näkemään läheltä. Oli toki erittäin hyvä, että suomalaisia silminnäkijöitä haastateltiin runsaasti. Heidän kertomansa välityksellä katastrofialueen tapahtumat tulivat läheisen tuntuiseksi.

Suomi ja Ruotsi surivat, Saksa avusti

Kansallinen näkökulma korostui sähköisten viestinten lisäksi myös sanomalehdissä, eikä ilmiö ollut pelkästään suomalainen. Ruotsissakin hyökyaaltokatastrofia tarkasteltiin leimallisesti kansallisen surun näkökulmasta. Sen sijaan Saksassa ainakin tunnetuimpien laatulehtien näkökulma oli kansainvälisempi. Saksalaisuhrien määrä tai kokemukset eivät niissä korostuneet, vaikka katastrofissa kuoli tai katosi myös useita satoja saksalaismatkailijoita. Kärjistetysti voi sanoa, että kun Suomi ja Ruotsi surivat, Saksa keskittyi avustamaan.

Suomalaista, ruotsalaista ja saksalaista sanomalehtijulkisuutta koskevat havainnot perustuvat kuuden päivälehdien katastrofiuutisoinnin vertailuun. Tarkastelussa ovat mukana Helsingin Sanomat, Kaleva, Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Die Welt ja Frankfurter Allgemeine. Analyysiin on otettu lehtien kaikki Aasian katastrofia käsittelevät jutut ja kuvat ajalta 27.12.2004–3.1.2005. Juttuja on yhteensä 882 ja kuvia 771. Kansallisen näkökulman painottumista kuvissa ja jutuissa tutkittiin määrällisen sisällönerittelyn keinoin. Lisäksi lehtien tapaa raportoida katastrofista vertailtiin laadullisen analyysin perusteella.³

Määrällisessä vertailussa kävi ilmi, että ruotsalais- ja suomalaislehdet nostivat oman maan osallisuuden katastrofiuutisoinnissa selvästi tärkeämmäksi kuin saksalaiset lehdet (taulukko 1). Suomalaislehdissä oman maan edustajat ovat esillä 65 prosentissa jutuista, ruotsalaislehdissä peräti 73 prosentissa. Sen sijaan saksalaislehdissä saksalaiset olivat esillä vain 53 prosentissa jutuista, ja silloinkin melko usein sivuaiheena.

	HS ja Kaleva %	DN ja SvD %	Welt ja FrA %	Yhteensä %	Yhteensä N
Pääaiheena	58	61	35	54	478
Sivuaiheena	7	12	18	12	103
Ei juuri huomioitu	35	27	47	34	301
Yhteensä (%)	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	298	421	163		882

Taulukko 1.

Oman maan kansalaisten asema Aasian katastrofia koskevissa jutuissa⁴

Oman maan näkökulma korostui myös suomalais- ja ruotsalaislehtien valokuvissa. Yli puolessa ruotsalaislehtien valokuvista esiintyy ainoastaan ruotsalaisia (taulukko 2). Muunmaalaisia turisteja ruotsalaislehtien kuvissa ei esiintynyt juuri lainkaan, paitsi ehkä yhdessä paikallisen väestön kanssa. Saksalaislehtien kuvissa oman maan kansalaisten osuus oli selvästi pienin, ja Kaakkois-Aasian maiden asukkaat olivat valokuvien suurin esiintyjäjoukko. Suomalaislehtien linja asetui saksalaisten ja ruotsalaisten lehtien välille.

	HS ja Kaleva %	DN ja SvD %	Welt ja FrA %	Yhteensä %	Yhteensä N
Vain oman maan kansalaisia	42	54	20	45	346
Vain muita ulkomaalaisia	11	2	12	6	44
Vain paikallisia	26	20	45	26	197
Paikallisia ja ulkomaalaisia	4	4	11	6	43
Ei ihmisiä	8	12	11	11	85
Eos	9	8	2	7	56
Yhteensä (%)	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	158	475	138		771

Taulukko 2.

Oman maan kansalaisten asema Aasian katastrofia koskevissa jutuissa

Laadulliset havainnot tukevat määrällisen analyysin tuloksia lehtien välisistä eroista. Saksalaislehdissä oman maan kansalaisten menetysten kuvaaminen oli melko vähäistä. Etenkin Frankfurter Allgemeinen tyyli oli raportoivan etäinen, ja lehdessä keskityttiin luomaan kokonaiskuvaa. Viikon aikana lehden sivuilla esiintyi nimellään ja kuvallaan ainoastaan yksi saksalaisturisti. Selviytymistari-noitakaan ei ollut niin paljon kuin pohjoismaisissa lehdissä.

Pohjoismaiset lehdet välittivät Aasian tilanteesta sirpaleisemmän kuvan kuin saksalaislehdet. Kokonaiskuvan sijasta painotettiin kansallista surua tyyliin ”Sverige sörjer” (SvD 2.1.2005) ja ”Suomi suri laskemalla liput puolitankoon” (HS 2.1.2005). Tällaisia otsikoita ei ollut saksalaislehdissä, vaan niiden jutut painottivat pikemminkin avustusoperaatioita ja länsimaiden yhteistä roolia avun välittäjinä. Die Weltissä (31.12.2004) tilaa annettiin sivun kokoiselle maailmankartalle, johon oli merkitty vertailtavaksi kunkin maan antamat avustukset.

Suomalaisia ja ruotsalaisia kuvattiin heidän maidensa lehdissä runsaasti. Ihmiset olivat joko uhreja, selviytyjiä, sankareita tai surijoita. Kuitenkin arkun äärellä itkevien ja totaalista menetystä ilmentävien surijoiden rooli annettiin paikallisille ihmisille. Siinä missä pohjoismaalaisten suru näkyi pään alas painamisena, aasialaisten suru oli ilmeen vääristävää tuskaa.

Paikallisia asukkaita kuvattiin usein myös tuhojen raivaajina. Heitä ei esitetty sankareina kuin korkeintaan tuhosta selvinneiden turistien haastatteluissa, joissa korostui paikallisten ihmisten avuliaisuus ja uhrautuvaisuus. Katastrofialueella asuvien ihmisten kommentit pääsivät tekstiin harvoin, vaikka kuvituskuviissa heitä näkyikin.

Suomalaisten ja ruotsalaisten kollektiivista surua kuvitettiin surijoiden lisäksi myös tyhjillä pulpeteilla, kynttilöillä, vanhoilla valokuvilla tai kuvilla kirkkojen muistotilaisuuksista. Silmiinpistävää oli suomalaisille tuttuun kansallisten symbolien, kuten Suomen lipun ja sinivalkoisen Finnairin koneen, vahva esiintymisen kuvissa silloin, kun puhuttiin suomalaisista uhreista ja loukkaantuneista.

Askel yksityisyyden alueelle

Journalismin kohteiden yksityisyyden kunnioittaminen näkyi tutkituissa lehdissä esimerkiksi valokuvaamisen ja kirjoittamisen näkökulmissa. Muun muassa Kalevassa suomalaisia loukkaantuneita ei ollut lainkaan lähikuvissa, ja Dagens Nyheterin ruotsalaisista kirjoitetuissa jutuissa sävy oli usein avoimen empaattinen ja osallistuva. Saksalaislehdet pysyttäytyivät korrekteinä: kuvat olivat tyylikkäitä, eikä ruumiskasoja näkynyt.

Suomalaisissa ja ruotsalaisissa lehdissä uutislinjasta kuitenkin ajoittain liputtiin, eikä rimaloituksiltakaan vältytty. Uutisointi muuttui viikon kuluessa yhä enemmän human interest -tyyppiseksi. Kritiikkiä voi kohdistaa etenkin Svenska Dagbladetiin, jossa ei kaihdettu ruumiiden – edes selvästi länsimaisten – kuvaamista. Rajuin esimerkki yksityisyyden puolelle astumisesta lienee etusivun (SvD 3.1.2005) suuressa kuvassa itkevä ruotsalaismies, joka oli vasta pari päivää sitten löytänyt raskaana olevan vaimonsa kuolleena. Michen epätoivoa esiteltiin myös sisäisivulla suuressa kuvassa. Voi vain arvailla, kuinka hyvin mies oli sokiltaan pystynyt punnitsemaan, haluaako kuvansa, nimensä ja tarinansa ison lehden etusivulle.

Tutkittavan jakson loppupuolella suomalaislehdissä julkaistiin kadonneiden nimilista, ja journalismi astui yhä selvemmin yksityisyyden alueelle. Viranomaisten laatimaa listaa käytettiin ikään kuin tekosyynä päästä tirkistelemään yksityisten ihmisten kohtaloita ja koteja. Tosin Ruotsissa, jossa laki estää nimilistan julkaisemisen, lehdet äityivät vielä pidemmälle: sekä Dagens Nyheter että Svenska Dagbladet julkaisivat kadonneiden ruotsalaisten nimiä ja kuvia samaan tapaan kuin suomalaiset iltapäivälehdet.

Hyvän maun rajoja koeteltiin suomalaisissa ja ruotsalaisissa lehdissä myös reportaaseissa, joissa sorruttiin jossain määrin verbaaliseen ylidramatisointiin kuvailemalla esimerkiksi jäykistyneitä ruumiita ja kuoleman hajua. Toisaalta paikan päällä käymättömän on vaikea arvioida tekstin mahdollista paisuttelua. Tilanne tuhoalueilla on epäilemättä ollut järkyttävä.

Saksalaislehdet olivat tasapuolisimpia

Saksalaislehdet käsittelivät katastrofia maantieteellisesti katsoen perusteellisesti ja tasapuolisesti. Toki kaikissa tutkituissa lehdissä hyökyaaltoa seuranneen päivän uutisointi oli yleisluontoista, ja tuhoalueita käsiteltiin sitä mukaa kuin tietoa saatiin. Alkuvaiheessa korostui etenkin luonnontieteellinen näkökulma. Monet haastattelivat geologeja ja seismologeja hyökyaaltojen ja maanjäristysten mekanismeista.

Suomalaisissa ja ruotsalaisissa lehdissä tapahtui keskellä viikkoa käänne, jonka jälkeen katastrofin uutisointi keskittyi koko Kaakkois-Aasian sijaan enemmän turistialueisiin ja etenkin Thaimaahan, jossa oli ollut eniten pohjoismaalaisia matkailijoita. Evakuointilentojen ja kasvavan uhrimäärän myötä uutiset luonnollisesti kääntyivät yhä enemmän lehtien kotimaihin ja ihmisten selviytymistarinoihin.

Suomalaisissa ja ruotsalaisissa lehdissä sai jakson loppupuolella tilaa myös kansallisten viranomaistoimien kritisointi. Arvostelu esitettiin kuitenkin useimmiten turistien suulla. Esimerkiksi ”Potilaat ryöpyttivät ministeriä sairaalassa” (HS 3.1.2005) tai ”Viranomaisista tuli syntipukkeja Pohjoismaissa” (HS 2.1.2005). On merkillepantavaa, että suomalaislehdissä kiinnitettiin muutoinkin enemmän huomiota Ruotsin tilanteeseen kuin ruotsalaislehdissä Suomen.

Saksalaislehdissä käsiteltiin kaikkia katastrofialueilla lomailleita turisteja tasapuolisemmin kuin muissa lehdissä, eikä saksalaislehtien näkökulma muuttunut yhtä kansalliseksi kuin pohjoismaisten lehtien. Katastrofi sai eniten palstatilaa ruotsalaisissa lehdissä. Svenska Dagbladetissa 19 prosenttia tutkittavan viikon sivupinta-alasta pyhitettiin Aasian katastrofille. Dagens Nyheterissä osuus oli 15 prosenttia. Sekä suomalaiset että saksalaiset lehdet antoivat katastrofille tilaa keskimäärin kahdeksan prosenttia sivualastaan.⁵

Tietoa tuli ovista ja ikkunoista

Journalismin suoritus ansaitsee kiitoksen siitä, että katastrofista sai kyllä runsaasti ja monipuolisesti tietoa, jos vain jaksoi seurata uutislähetystyksiä ja muita ohjelmia sekä lehtiä. Vaikka alkupäivinä kansallinen näkökulma uhkasi jyrätä katastrofin kokonaiskuvan alleen etenkin televisiouutisissa, lähetysten runsaus takasi tiedotuksen monipuolisuuden. Esimerkiksi jo 30.12. Yleisradion Tänään iltapäivällä -ohjelmassa oli laaja raportti, jossa suomalainen näkökulma ei ollut hallitseva. Oli tärkeää kuulla myös paikallisten ihmisten kokemuksia, sillä heistähän monet olivat menettäneet läheisten ihmistensä lisäksi myös kotinsa ja elinkeinonsa.

Ylen tv-uutisten päälähetyksessä 30.12. oli jo havaittavissa mediakritiikkiäkin. Esittäessään kysymyksiä tuhoalueella olleelle kirjeenvaihtajalle uutisankuri nosti esille kysymyksen, oliko huomiota kiinnitetty liikaa suomalaisten ja muiden eurooppalaisten matkailijoiden kohtaloon paikallisten ihmisten kustannuksella. Tämä oli tärkeä huomio, vaikka jäikin lähetyksessä vaille kunnollista vastausta.

Järjestyksen jälkeisinä viikkoina media valjasti voimansa harvinaisen laajasti ja yhtenäisesti katastrofin uhrien auttamiseen. Tiedotusvälineet julkaisivat ilmaiseksi näkyviä ilmoituksia, joissa kerrottiin erilaisista avun antamisen kanavista. Se varmasti edisti avustusjärjestöjen työtä.

Tämä kirjoitus voi herättää joissakin lukijoissa närkästystä. Onko oikein kritisoida mediaa kansallisen näkökulman korostamisesta? Eikö tutkijoilla

ole parempaa tekemistä kuin saivarrella journalismin painotuksista, vaikka ympärillä ihmiset kärsivät?

Kyseessä on kuitenkin vakava asia. Aasian katastrofin uutisointi toi pinnalle sellaisia kulttuurisia ajatusmalleja, jotka normaalisti onnistutaan pitämään piilossa. Arkipäiväisessä elämässä on nykyään suorastaan paheksuttua, jos ihmisiä kohdellaan eri tavoin heidän kansalaisuutensa tai syntyperänsä perusteella. 2000-luvun ihmisille pitäisi olla itsestäänselvyys, että kaikkien ihmisten elämä on yhtä arvokasta. Tämän periaatteen soisi näkyvän journalismissakin, myös kriisien aikana.

YTM Juhu Rahkonen ja YTM Laura Ahva ovat tutkijoita
Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella

Viitteet

- 1 Lehtiaineiston keräämiseen ja analyysiin ovat osallistuneet Laura Ahva, Anu Ilomäki, Kristiina Juutinen, Tapio Keskitalo, Ville Kumpu, Jenni Linturi, Leena Metsälä, Tua Onnela, Antti Palomaa, Esa Reunanen, Sari Sainio, Henna-Katriina Tuominen, Suvi Vihavainen ja Antti Ämmälä. Artikkelissa työnjako menee niin, että sähköisiä välineitä koskevan osuuden sekä artikkelin alku- ja loppusanat on kirjoittanut Juhu Rahkonen, sanomalehtiä koskevan osuuden Laura Ahva.
- 2 Ruotsalaislehdissä ruotsalaisten uhrien tai kadonneiden määrä arvioitiin heti ensimmäisistä uutispäivästä lähtien yli tuhanneksi. Viikon aikana arviot nousivat enimmillään yli kolmeksi tuhanneksi. Päinvastoin kuin Suomessa, arviot ovat myöhemmin pienentyneet. Frankfurter Allgemeine ja Die Welt olivat parin ensimmäisen päivän ajan hyvin varovaisia saksalaisuhreja koskevissa arvioissaan. Viikon lopulla arvio kateissa olevista saksalaisista asettui tuhannen ja kolmentuhannen välille. Katastrofin kokonaisuhrimäärää koskevat arviot kehittyivät tarkastelluissa suomalais-, ruotsalais- ja saksalaislehdissä viikon aikana hyvin samalla tavoin, noin 10 000:sta noin 150 000:een.
- 3 Tarkasteltavana on kustakin maasta kaksi suurta päivälehteä. Saksalaislehdet ovat ehkä suomalais- ja ruotsalaislehtiä leimallisemmin perinteisiä ”laatulehtiä”, mikä osaltaan vaikuttaa tuloksiin. Lisäksi ruotsalaislehtien tabloid-muoto saattaa vaikuttaa lehden sisällöstä tehtäviin tulkintoihin.
- 4 Taulukoissa prosenttijakaumat ovat lehtikohtaisten jakaumien keskiarvoja. Molemmat lehdet vaikuttavat jakaumaan samalla painolla.
- 5 Katastrofia koskevien sivujen lukumäärä suhteessa koko lehden sivumäärään tarkastelujakson aikana. Kokonaissivumäärässä ovat mukana myös ilmoitukset.